

Łódź, 10 stycznia 2024 r.

dr hab. Paulina Pietrzak
Uniwersytet Łódzki
Instytut Anglistyki

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Elizy Illukiewicz

Język polski jako język A w kształceniu tłumaczy

Samoświadomość językowa studentów i tłumaczy

napisanej pod kierunkiem dr hab. prof. UJ Marii Piotrowskiej

Uwagi wstępne

Przedstawiona do recenzji praca doktorska ma na celu opis specyfiki doskonalenia języka polskiego w dydaktyce przekładu, ze szczególnym uwzględnieniem samoświadomości językowej zarówno zawodowych tłumaczy, jak i studentów specjalizacji tłumaczeniowej. Właściwa część recenzowanej pracy liczy 196 stron, przez co można ją uznać za wyjątkowo zwięzłe opracowanie naukowe. Dodatkowo sposób prezentacji wyników badań (str. 148-180) oparty jest na graficznej reprezentacji wyników, co jest dość efektywne, jeśli chodzi o przekaz informacji, jednak wykresy i tabele zajmują niemalą część tej jakże zwięzłej pracy. Należy tu jednak zauważyć, że praca napisana jest w sposób wnikliwy, a Autorka wykazała się umiejętnością rzetelnej syntezy i precyzyjnego opisu wyników badania przeprowadzonego na potrzeby pracy.

Całość recenzowanej pracy składa się z pięciu części. We wstępie, Autorka dość precyzyjnie formułuje główne założenia pracy. Zakończenie stanowi ciekawe podsumowanie całości rozważań, łącznie ze sprecyzowanymi – choć niekiedy zbyt daleko idącymi – wnioskami z przeprowadzonego badania. Merytoryczna część rozprawy przedstawiona jest kolejno w częściach 2-4 czyli według przyjętego w pracy nazewnictwa: w rozdziale pierwszym, poświęconym dydaktyce przekładu, rozdziale drugim - omawiającym problematykę kierunkowości w tłumaczeniu - oraz w rozdziale trzecim, w którym to przedstawione zostały wyniki badania przeprowadzonego na potrzeby recenzowanej pracy.

Praca zakończona jest podsumowaniem, bibliografią, glosariuszem oraz aneksami w liczbie ośmiu. Należy zauważyć, że w pracy zabrakło streszczenia całości, co nie pozostaje bez wpływu na ogólną jakość pracy. Brak streszczenia ogranicza nieco czytelność tekstu i uniemożliwia potencjalnym czytelnikom szybkie zapoznanie się z głównymi zagadnieniami oraz wynikami badania.

Ocena problemu badawczego

Recenzowana praca stanowi studium teoretyczno-empiryczne poświęcone kompetencji językowej tłumacza w zakresie języka ojczystego. Całość jest spójna. Pierwszą część pracy stanowią teoretyczne rozważania Autorki nad problematyką pedagogiki przekładu. Przedstawiono tu rys historyczny, definicję i charakterystykę przekładoznawstwa jako nauki interdyscyplinarnej. W części 2.1.1 podjęto próbę zdefiniowania zagadnienia „kształcenie tłumaczy”, w większości opartą na omówieniu różnic terminologicznych w nazewnictwie. Kolejna sekcja przedstawia już dużo szerszej specyfikę omawianego zagadnienia prezentując w sposób dość rzetelny zróżnicowane podejścia do edukacji tłumaczeniowej. Następnie Autorka pokrótce omawia wybrane badania i ogólne dokonania badaczy w zakresie dydaktyki przekładu prowadzone w ośrodkach naukowych na świecie i w Polsce. Brakuje tu nieco jakiegokolwiek konkluzji czy też komentarza zamykającego przedstawiony tu zarys przykładowej działalności naukowo-badawczej lub choćby płynnego przejścia do kolejnej sekcji.

Autorka przechodzi bezpośrednio (sekcja 2.2) do omówienia problematyki języka ojczystego. Niemniej, przegląd dokonań w tym zakresie można uznać za zadowalający na tym etapie pracy, zważywszy, że uwagi Autorki przedstawione w dalszej części pracy w zadowalający sposób ukazują znajomość opisywanej tematyki, a prezentowane tu zestawienie jest syntetyczne i spójne. W kolejnym rozdziale, Autorka omawia założenia teoretyczne kierunkowości w przekładzie. Przedstawiona tu analiza jest wnikliwa i wyczerpująca. Następnie, w rozdziale czwartym, Autorka przechodzi do opisu metodologii badania własnego.

Podjęty przez Autorkę problem badawczy jest aktualny i niezwykle istotny, ponieważ dotyczy szczególnie ważnej kwestii jaką jest rozwój umiejętności językowych tłumacza oraz wpływ edukacji tłumaczeniowej na funkcjonowanie w zawodzie tłumacza. Wnioski przedstawione w recenzowanej pracy mogą przyczynić się do rozwoju wiedzy na temat kompetencji i świadomości językowej studentów i tłumaczy. Zabrakło tu analizy przyczyn

i czynników warunkujących (nie)obecność języka polskiego w procesie kształcenia tłumaczy. Znaczącym wkładem recenzowanej pracy byłyby też jakiegokolwiek propozycje interwencji dydaktycznych, na przykład w zakresie zwiększania czy to samych kompetencji w języku ojczystym czy też zwiększania roli tego rodzaju kształcenia językowego. Mimo to, sam wybór problemu badawczego należy ocenić jako trafny, aktualny i znajdujący uzasadnienie nie tylko w sferze naukowej, ale też w praktyce kształcenia tłumaczy, a przede wszystkim samego wykonywania tłumaczeń.

Ocena zastosowanych metod badawczych i źródeł informacji

W części teoretycznej pracy posłużono się analizą literatury przedmiotu. Autorka dokonała omówienia specyfiki przekładoznawstwa i kształcenia tłumaczy w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem miejsca języka ojczystego w dydaktyce przekładu. Bardzo rzetelnie omówiono tu metodologie badań nad pedagogiką przekładu. Wykorzystano pozycje piśmiennictwa naukowego anglojęzycznego, jak i krajowego. Część analityczną pracy czyta się dobrze, całość jest klarownie zredagowana.

Cele recenzowanej pracy są określone dość precyzyjnie, jednak nie do końca możliwa wydaje się ich realizacja, której próbę Autorka podjęła w oparciu o wyniki przeprowadzonego tu badania. Przyjęte w pracy założenia wymagają użycia różnorodnych metod badawczych. Samo badanie jest ciekawe, przeprowadzone autorską metodą i opatrzone dość interesującymi wnioskami. Autorka zdecydowała się na zastosowanie badania ilościowego wraz z dodatkowym wywiadem z uczestnikami – co owszem pozwoliło na szersze spojrzenie na badane aspekty – nie wpłynęło to jednak znacząco na zwiększenie zakresu prezentowanych tu wniosków. Analizowane odpowiedzi można uznać za ciekawe, ale organizacja i sposób przeprowadzenia badania nie zostały przygotowane z należytą starannością. Jeśli chodzi o główne założenia zaprezentowanego w pracy badania, wątpliwości budzi podjęta w badaniu próba „określenia roli jaką w procesie kształcenia tłumaczy odgrywa rozwijanie kompetencji językowych i stylistycznych w języku ojczystym” (str. 105). Należy tu poddać wątpliwość czy rzeczywiście pytania postawione w badaniu realizują obrany w nim cel? Czy tak sformułowany cel może być zrealizowany w tego rodzaju badaniu?

Ponadto, na stronie 106 Autorka podaje kolejny „zasadniczy cel badania empirycznego”, którym jest „zbadanie wrażliwości językowej”. Należałoby tu zapytać co właściwie wynika z pytań o ocenę własnej wrażliwości językowej, czy rzeczywiście Autorce udało się zbadanie tej „wrażliwości językowej” i w jakim właściwie celu badała jej poziom?

Badanie przeprowadzone na potrzeby pracy dotyczyło zarówno studentów, jak i zawodowych tłumaczy. Należy zauważyć, że uczestnicy badania znacząco różnią się wiekiem i doświadczeniem, co bez wątpienia nie pozostaje bez wpływu na ich świadomość językową czy też poczucie znajomości języka ojczystego. Tak duże zróżnicowanie pośród uczestników badania wpływa tu niestety na kwestię porównywalności wyników. Jeśli grupa jest zróżnicowana pod względem wieku, doświadczenia oraz umiejętności, trudno mówić o możliwości miarodajnej interpretacji wyników. Trudno na przykład ustalić czy ich „wątpliwości związane z językiem polskim” (str. 155) wynikają z braków w kształceniu w tym zakresie czy też ze zwiększonej świadomości złożoności pojęcia kompetencji czy może po prostu z doświadczenia, które sprawia, że po latach pracy tłumacz ma tych wątpliwości więcej niż tłumacz początkujący. Nie jest to więc może grupa w pełni reprezentatywna.

Jeszcze jednym celem badania, który Autorka wymienia na str. 106 jest „ocena wagi kształcenia języka polskiego jako języka A w edukacji tłumaczy”. Tutaj również należy zauważyć, że pytania postawione w badaniu nie do końca pozwalają na rzeczywistą ocenę wagi tego aspektu kompetencji tłumacza? Jak stwierdzono na str. 190 „tłumacze mają wysoką *świadomość wagi* języka ojczystego”, ale to odkrycie – poczynione na podstawie wyników badania – zasadniczo odbiega od zakładanej „*oceny wagi* kształcenia języka polskiego”. Widzimy tu jedynie *świadomość wagi*, co nie przybliży nam w najmniejszym stopniu rzeczywistej *wagi* tego aspektu.

Warto zwrócić jeszcze uwagę na styl argumentacji i obecność nieco zbyt daleko idących wniosków Autorki. Przykładowe uwagi, które budzą wątpliwości co do rzetelności całości argumentacji, to chociażby stwierdzenie Autorki o tym, że nie zgadza się z Kościałkowską-Okońską w kwestii dość powszechnego przekonania studentów „o swojej biegłej znajomości polskiego” (str. 195). Słuszność tej luźnej obserwacji poczynionej przez Kościałkowską-Okońską już ponad 16 lat temu (publikacja z roku 2008) Autorka podważa własną – jeszcze bardziej ogólną i niczym nieopartą – uwagę o treści: „jeśli program studiów nie wyszczególnia języka ojczystego poprzez wprowadzenie zajęć, wykładowcy w trakcie ćwiczeń czy warsztatów nie zwracają uwagi na wrażliwość językową w języku ojczystym”. Tak uogólniające, krzywdzące i daleko idące stwierdzenie Autorka poczyniła zapewne na podstawie wyników badania przeprowadzonego na potrzeby pracy, które jednak pokazuje tylko opinię grupy studentów/tłumaczy i pokazuje jedynie ich ocenę, a nie faktyczny stan rzeczy (podobnie jak w przypadku wspomnianej wyżej różnicy między *świadomością wagi* a *oceną wagi* kształcenia).

Niemniej, zważywszy na jeszcze jeden cel zadeklarowany dość lapidarnie we wstępie na str. 10 czyli „zaprezentowanie stanu rzeczy z różnych perspektyw”, można uznać, że

precyzja wyników nie była tutaj kluczowa, a badanie w istocie obfituje we wnioski nad szeroko pojętą obecnością języka ojczystego w dydaktyce przekładu. Uwagi Autorki są trafne i niepozbawione wnikliwości analizy. Mimo wspomnianych wątpliwości, można więc uznać, że cele przyjęte w badaniu zostały niejako zrealizowane.

Ocena układu i treści pracy

Układ pracy ma przejrzysty charakter. Struktura i kompozycja całości jest w pełni zasadna, a logiczny podział zastosowany przez Autorkę ułatwia lekturę rozprawy. Tytuł jest trafny i odpowiada treści pracy, zaś tematyka pracy została bardzo dobrze dobrana i stanowi ciekawy problem badawczy. Na wyróżnienie zasługuje fakt, iż dyskusja nad poszczególnymi aspektami procesów dydaktycznych nie jest rozwlekła. Doktorantka wykazuje się umiejętnością selekcji informacji i syntezy.

Pozytywnie należy ocenić treść i strukturę części badawczej. Doktorantka w sposób kompletny uzasadnia podjęcie tematu badawczego. Cele pracy są sformułowane w sposób nie do końca uporządkowany i nie zostały zrealizowane w pełni, ale w stopniu podstawowym i satysfakcjonującym.

Wyniki badania przedstawiono w starannie opracowanej i czytelnej formie. Przedstawiono je w pełni poprawnie, co świadczy o umiejętności wykorzystania wybranych form prezentacji wyników przeprowadzonych badań. Autorka wykazała się także poprawnością interpretacji wyników i oceny zjawisk.

Ocena formalnej strony dysertacji

Redakcję należy uznać za wykonaną w pełni zgodnie z obowiązującymi normami.

Cytowane źródła są bardzo dobrze dobrane.

Formalna strona pracy nie budzi żadnych zastrzeżeń.

Konkluzja

Podsumowując, stwierdzam, że przedstawiona praca doktorska spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim. Należy podkreślić, że recenzowana rozprawa jest wartościowym

opracowaniem naukowym wzbogacającym wiedzę na temat czynników istotnych dla efektów kształcenia tłumaczy. Niewątpliwym atutem jest tutaj skompilowanie danych dotyczących kształcenia języka obcego w Polsce.

W warstwie naukowej praca stanowi całościowe i oryginalne omówienie problemu badawczego i jest dowodem satysfakcjonującej wiedzy Autorki oraz potwierdzeniem umiejętności prowadzenia pracy naukowej. W aspekcie praktycznym, mimo omówionych nieścisłości, rozprawa może przyczynić się do rozwoju dydaktyki przekładu. W podsumowaniu Autorka wykazała się godną wyróżnienia świadomością ograniczeń własnego badania. Na zakończenie przytoczono bowiem jakże trafny cytat Piotrowskiej (2016) o zagadnieniach badawczych, których wielowymiarowość sprawia, że „pierwotna wątpliwość pogłębia się”, co zmusza badacza do rezygnacji z analizy poszczególnych wątków. Obserwacja ta świadczy o niewątpliwiej dojrzałości badawczej Autorki recenzowanej pracy.

Podsumowując, stwierdzam jednoznacznie, że praca doktorska mgr Elizy Illukiewicz spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim. Wnoszę zatem o przyjęcie pracy i dopuszczenie Doktorantki do jej publicznej obrony. Rekomenduję akceptację recenzowanego doktoratu jako cennego wkładu w badania nad językowymi, kulturowymi i społecznymi uwarunkowaniami kompetencji językowej tłumacza.

